NOKIAN KAUPUNKI

LAUSUNTO | 24.2.2020

Eduskunnan tarkastusvaliokunta

Viite: K 18/2019 vp Valtiontalouden tarkastusviraston vuosikertomus eduskunnalle 2019

Nokian kaupungin lausunto eduskunnan tarkastusvaliokunnalle / Nokian kaupungin toimenpiteet, jotka ovat tukeneet ympäristöystävällisten ratkaisujen hankintoja sekä hankinnoille asetettujen politiikkatavoitteiden toteuttamista

Nokian kaupunki kiittää mahdollisuudesta toimittaa eduskunnan tarkastusvaliokunnalle lausunnon toimenpiteistä ja toimintatavoista, jotka ovat tukeneet Nokian kaupungin ympäristöystävällisten ratkaisujen hankintoja sekä hankinnoille asetettujen politiikkatavoitteiden toteuttamista. Lausunnon lopuksi tuomme esille joitakin näkemyksiä, miten po. asiaan mahdollisesti voitaisiin vaikuttaa.

1. Esimerkkejä Nokian kaupunkikonsernin toteuttamista tai valmistelussa olevista toimenpiteistä cleantechin ja kiertotalouden edistämiseksi

1.1. Cleantech ja kiertotaloutta edistäneet hankinnat

Nokian kaupunki on omalta osaltaan halunnut vahvistaa biokaasumarkkinan kehittymistä hankkimalla ja vaihtamalla kaupungin käytössä olevat noin 30 henkilöautoa ja yhden kuorma-auton **kaasukäyttöisiksi ajoneuvoiksi**. Kilpailutuksessa käyttövoimalle asetettu edellytys oli biokaasu. Hankinnalla haluttiin myös edistää biokaasulaitosinvestoinnin toteutumista. Hankinnan myötävaikutuksella kaupunkiin syntyi myös energiayhtiön investointina kaasutankkausasema.

Tampereen seudun joukkoliikenteen Nokian linjojen 71 ja 72 kilpailutuksessa pyydettiin liikennöintikokonaisuutta koskevia tarjouksia Nokian kaupungin esityksestä siten, että tarjoajien tuli antaa tarjouksensa sekä fossiilisen polttoaineen, että uusiutuvan polttoaineen mukaisena. Kilpailutuksessa ei erikseen määritetty millaista uusiutuvan polttoaineen tulee olla.

Biodieselin mahdollistaminen oli tarjoajille helpompi ratkaisu, koska biodieseliä voi tankata nykyiseen kalustoon. Muut vaihtoehdot olisivat vaatineet uuden kaluston hankintaa. Tarjouskilpailun jälkeen, kun hankintapäätös oli tehty, Nokian kaupungin päätettäväksi jäi, valitaanko voittaneelta tarjoajalta fossiilisen polttoaineen mukainen tarjous vai uusiutuvan polttoaineen mukainen tarjous. Uusiutuvalla polttoaineella vuosikustannus on 50 000 euroa kalliimpi. **Nokian kaupunki valitsi kalliimman, uusiutuvan polttoaineen**.
Nokian kaupunki oli ensimmäinen Tampereen seudun joukkoliikenteen toiminta-alueella, joka lähti toteuttamaan kilpailutusta uusiutuvan polttoaineen mukaisesti. Konkreettinen liikennöinti uusiutuvaa polttoainetta käyttävillä autoilla alkaa 6/2020.

Nokian kaupungin kokonaan omistaman Nokian Vesi Oy:n käynnissä olevan **jätevedenpuhdistamon hankinnassa yhtiö on edennyt yhteistoiminnallisen hankintamuodon käyttämiseen**. Yhteisteistoiminnallisella mallilla viitataan esim. allianssiin ja kantavana ajatuksena on saada kaikki projektin toimijat saman pöydän ääreen jo heti hankinnan alkuvaiheessa. Yhtıon tavoitteena on saada uusi puhdistamo modulaariseksi ja teknologilta ratkaisuiltaan moderniksi siten, että se puhdistustuloksiltaan täyttää korkeat ja tiukkenevat laadulliset vaatimukset.

Hankintaan liittyen Nokian Vesi Oy järjesti **kansainvälisen teknologiadebatin**, jossa eri teknologioiden edustajat debatoivat toisiaan vastaan organisoidusti samassa tilassa yhden päivän aikana. Väittelyiden aiheet olivat etukäteen mietittyjä. Eri näkökulmien puolesta ja vastaan argumentointi oli mahdollista kaikille osallistujille. Ajatuksena oli koota kaikkien toimijoiden paras osaaminen yhteen tilaan ja kuulla heidän asiantuntijoiltaan näkemykset oman ratkaisunsa hyvistä ja huonoista puolista. Järjestetyllä debatilla vältettiin pelkkien myyntipuheiden varassa oleminen. Tilaisuus herätti paljon huomiota ja siitä saatiin paljon positiivista palautetta myös siihen osallistuneilta yrityksiltä.

Pirkanmaan ELY-keskus ja Nokian kaupunki toteuttivat yhteishankkeena sorapäällysteisen Pajulahdentien kunnostamisen vuonna 2019. Tässä yhteydessä **tien rakennekerroksen parantamisessa tavanmukaisesti käytetty suodatinhiekka korvattiin kiertotalousmateriaalilla, rakeistetulla tuhkalla**. Pirkanmaan ELY-keskus kokeili valtiontiellä rakeistetun tuhkan soveltuvuutta tienparannusmateriaalina ensimmäistä kertaa. Uusiomateriaalin soveltuvuutta tienparannusaineeksi seurataan jälkikäteen tehtävillä tutkimuksilla. Tuhkan toimitti tietyömaalle ECO3 alueella toimiva Ecolan Oy. Rakeistetulla tuhkalla säästetään luonnonmateriaalia.

1.2. Teknologioiden testaus- ja pilotointiprojektit

Nokian Vesi Oy:llä on ollut jo muutaman vuoden ajan käynnissä erilaisia teknologioiden testaus- ja pilotointiprojekteja, joissa **yhtiö on toiminut alustana startup-, pk- ja pörssiyhtiöille**. Julkinen toimija tarjoaa näin alustan testata todellisessa ympäristössä teknologioita, joita suomalaiset yritykset kehittävät jo ennen kaupallistamisvaihetta. Testattavat tuotteet ovat olleet pääasiassa sellaisia, joilla on suurta merkitystä vesien reaaliaikaisen seurannan ja analysoinnin hyödyntämisessä. Ympäristön kannalta reaaliaikainen tietoisuus veden eri jakeiden sisällöstä on olennaisen tärkeää.

Nokian kaupungin tilapalveluilla on käytössään **langattomia olosuhdemittareita,** joilla mitataan reaaliaikaisesti kiinteistömassan sisäilmaolosuhteita, energiankulutusta tai säätötarpeita. Myös toimitilojen rakentamisessa, esim. betonin kuivumisessa on vastaavia olosuhdemittareita käytössä. Osassa kysymys on ollut testauksesta ja pilotoinnista.

Nokian kaupunki on yhdessä Molok Oy:n ja Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n kanssa pilotoimassa yhdyskuntajätteen korttelikeräystä Nokian Vesitorninmäen pientaloalueella. Pilotti alkoi kesällä 2019 ja jatkuu kuluvan vuoden kesään saakka. Pilotissa on mukana noin 30 kotitaloutta. Nokian pilotti on Suomen ensimmäinen olemassa olevalle asuinalueelle toteutettuna. Korttelikeräyksen tavoitteena on nostaa yhdyskuntajätteen kierrätysastetta.

Valtiovarainministeriö on myöntänyt Nokian kaupungille 165 900 euroa avustusta hankkeeseen, jonka tavoitteena on saada **kehitettyä koulukuljetuksia ja joukkoliikennettä entistä toimivammaksi**. Hankkeessa tutkitaan mm. onko kaupungin joukkoliikenteen käyttäjiä mahdollista yhdistellä nykyistä laajemmin samoihin kuljetuksiin, saada vuorotiheys nykyistä kattavammaksi ja saada joukkoliikenteen osuus työ- ja vapaa-ajan liikkumisessa nykyistä korkeammaksi. Keskeinen keino on palveluprosessin nykyistä laajempi digitalisointi.

1.3. Kuntalaisten / käyttäjien kannustaminen ja sitouttaminen

Osana kuntalaisten osallistamista kiertotalouteen sekä elinvoimaista ja ekologista Nokiaa Nokian kaupunki järjesti kaupunkilaisille kilpailun vuoden 2018 lopulla tavoitteenaan saada uusia innovaatioita sekä saada laajempaa sitoutumista kiertotalouden tekijöiksi kunta- ja yrityssektorin rinnalle. Hankehakemuksista asiantuntijoista koostuva raati valitsi neljä hakemusta avustusten saajiksi.

Viime vuonna Nokian kaupungin ympäristönsuojeluyksikkö järjesti jo kolmannen kerran lapsille ja nuorille suunnatun ympäristökasvatusviikon. Viime vuoden ympäristökasvatusviikon teemana oli kiertotalous. Aihetta käsiteltiin monipuolisesti mm. luentojen, tapahtumien ja yritysvierailujen kautta.

Toimitilojen suunnittelussa on havaittu, että käyttäjien mukaan ottaminen suunnitteluun, myös taloteknisten järjestelmien suunnitteluun, on tärkeää, koska suunnitteluvaiheen valinnoilla tehdään myös käytännön työn kannalta merkittäviä ympäristöön liittyviä vaikutuksia.

Yleisemmin todettuna toimitilojen suunnittelussa ja hankinnoissa vaatimusmäärittely on keskeinen vaihe, jolloin luodaan edellytykset cleantechin ja kiertotalouden edistämiseksi.

2. Cleantech ja kiertotaloushankintojen vauhdittamisen edellytykset Nokialla

2.1. Nokian kaupungin strategia

Nokian kaupungin strategia 'Elinvoimainen ja ekologinen Nokia 2027' hyväksyttiin valtuustossa lokakuussa 2017. Strategian tavoitteet on tietoisesti ulotettu yli valtuustokausien olettaen, että valtuustokausien vaihtuessa tehdään pääasiassa tarkennuksia seuraavien neljän vuoden

painotuksiin. Olettamuksemme on perusteltu, koska strategisten tavoitteiden asettaminen on pohjautunut toimintaympäristön muutosten analyysiin.

'Elinvoimainen ja ekologinen nokia 2027' on samalla kaupungin visio, tahtotila. Vision saavuttaminen on operationaalistettu viiteen keinoon: aktiivinen ja hyvinvoiva nokialainen, kasvua tukeva kaupunkirakenne ja liikenneverkko, Pirkanmaan paras yrityskunta, kestävät ratkaisut ja ekologiset teknologiat sekä rohkeat uudet toimintamallit. Keinovalikoimat kytkeytyvät toisiinsa. Vuosittaisissa talousarvioissa asetetaan yksilöidyt toiminnalliset tavoitteet em. keinoille.

Kaupunginhallitus on antanut ohjeet ennakkovaikutusten arvioinnille. Päätösten ja hankintojen ennakkovaikutusten arvioinnissa on arvioitava mm. ympäristö- ja yritysvaikutukset.

Politiikkatavoitteet kaupungissa vähähiilisyyden, ympäristöystävällisten ratkaisujen sekä kiertotalouden osalta linkittyvät vahvasti ECO3 konseptiin ja alustatalouden malliin, HINKU-kunta tavoitteisiin, seudulliseen ilmastoyhteistyöhön sekä kaupungin omiin hankintakäytäntöihin ja kuntien hankintapalvelut KuHa Oy:n ohjeistuksiin. Näistä lyhyesti käsitellään jäljempänä ECO3 konseptia ja hankintojen johtamista.

2.2. ECO3 konsepti ja alustatalous

Nokian kaupungissa elinkeino- ja innovaatiopolitiikoilla edistetään kaupungin bio- ja kiertotalouteen keskittyvän elinkeinoelämän uudistumista ja markkinoiden muodostumista sekä kiertotalouden mahdollisuuksia Nokian kaupungin kilpailukyvyn ja talouden kasvun kestävänä perustana.

Elinkeino- ja innovaatiopolitiikan kärki on kansainvälistäkin tunnustusta saanut Nokian kaupungin kehitysyhtiö Verte Oy:n johdolla toteutettava ECO3-konsepti ja yritysalue. Kyseessä on aidosti toimivan ekosysteemin ja osaamisalustojen rakentaminen, mihin osallistuvat yritysten lisäksi julkisomisteiset toimijat sekä tutkimuslaitokset.

Kaupunki ja kaupungin omistama kehitysyhtiö Verte Oy toimivat aktiivisena kumppanina alueen yritysten kanssa mahdollistaen sekä hankintojen että yhteisten konseptien kautta uusien ilmastoystävällisien tuotteiden ja palvelujen kehittämistä ja markkinaan saattamista. Yhteisillä panostuksilla ja konsepteihin panostamalla yritykset voivat tarjota kotimaisiin vahvuuksiin perustuvia ympäristöllisesti kestäviä ratkaisuja, joiden kysyntä maailmanmarkkinoilla on kasvamassa. Klusterin eri toimijoiden tiivistä vuoropuhelua ylläpidetään järjestämällä mm. säännöllisiä yhteisiä tapaamisia.

ECO3 konseptin ja alustan kautta Nokian kaupungin politiikan toimintatapoja ja keinoja uudistetaan ja kehitetään mm. hyödyntämällä digitalisaatiota, toteuttamalla kokeiluja, kehittämällä samalla kaupungin omaa palvelutoimintaa sekä rakentamalla hallinnonalarajat ylittäviä kehittämistoimia ja toimintakokonaisuuksia.

Nokian kaupungin julkisissa hankinoissa korostuu ECO3 yritys- ja osaamisalustan välillinen merkitys esimerkiksi liikenteen vaihtoehtoisten käyttövoimien yleistymisen mahdollistajana. Esimerkiksi ECO3-alueelle vuonna 2020 valmistuvassa kuntaomisteisen Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n biolaitoksessa biojätteistä ja jätevesilietteistä valmistettavan metaanin määrä tulee mahdollistamaan liikennekäyttöön jalostettuna noin 2,5 miljoonan nestemäisen liikennepolttoainelitran korvaamisen biokaasulla vuosittain. Määrä vastaa 1 800 henkilöauton vuosikulutusta.

2.3. Hankintojen johtaminen

Nokian kaupunki on Kuntien hankintapalvelut KuHa Oy:n osakas. Osakaskuntien yhteisessä hankintojen käsikirjassa 2019 ohjeistetaan kirjallisesti hankintayksiköitä huomioimaan kestävän kehityksen osa-alueita hankintojen laatuvaatimusten näkökulmasta. Kestävä kehitys, kasvihuonepäästöjen vähentäminen, energiatehokkuus ja ympäristötekijät otetaan huomioon varsinkin niissä hankinnoissa, joissa se on hankinnan sisällön kannalta oleellinen ja huomioitava tekijä.

Kuntien hankintapalvelut KuHa Oy järjestää vuosittain 9-16 päivää hankintakoulutusta omistajakunnille tukemaan ja ohjaamaan kuntia niiden omissa erillishankinnoissa. Koulutusaiheina ovat mm. energiatehokkaat hankinnat, eettiset hankinnat, vastuullisuus hankinnoissa, kestävä kehitys hankinnoissa ja hankintalainsäädännön mahdollisuudet cleantech -ratkaisuihin.

3. Eräitä näkemyksiä mahdollisiksi toimenpiteiksi edistää cleantech ja kiertotaloushankintoja

Julkiset hankinnat ovat yksi keskeinen väline ympäristötavoitteiden saavuttamiseen. Erityisesti valtion organisaatioissa, maakunnilla sekä suurimmilla kaupungeilla ja kuntayhtymillä on mahdollisuudet toimia merkittävässä roolissa edelläkävijämarkkinoiden synnyttämisessä.

Kuten Valtiontalouden tarkastusviraston raportissa todetaan, julkisista hankinnoista tekevät 2/3 itsehallinnolliset kunnat. Kuntien hankintapolitiikka on siten hyvin keskeinen kansalliselle cleantech -hankintojen tavoitteiden toteutumiselle.

Nokian kaupunki yhtyy Valtiontalouden tarkastusviraston esittämään tilannearvioon ja johtopäätöksiin. Jäljempänä Nokian kaupunki tuo kunnioittaen esille joitakin toimenpiteitä, joilla saattaisi olla vaikutuksia cleantech ja kiertotalouden hankintojen edistämisessä.

1) Hankintalaki (Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista 1397/2016) sekä Erityisalojen hankintalaki (1398/2016) tarjoavat hankintaa tekevälle nykymuotoisina huomattavan paljon mahdollisuuksia huomioida hankinnoissaan cleantech- ja ympäristönäkökohtia kuten myös muitakin yhteiskunnallisiin, sosiaalisiin tai

innovatiivisiin ominaisuuksiin liittyviä näkökohtia. Cleantech ja kiertotaloushankintojen edistämiseksi ja nopeuttamiseksi tarvittaneen siten ennemmin strategia- ja politiikkatason johtamista kuin hankintalainsäädännön uudistamista.

Huomionarvoista on, että Kuntalain luvuissa 2 (kunnan tehtävät ja järjestämisvastuu), 3 (valtion ja kunnan suhde) ja 7 (kunnan johtaminen ja kunnanhallitus) on vain välillisiä ja vähäisiä säädöksiä koskien käsiteltävää teemaa. Perusteltu kysymys on, voisiko erityisesti yleiset ilmasto- ja ympäristöpolitiikkaohjelman periaatteet olla ohjaamassa suosituksen omaisesti kuntien omien strategioiden laadintaa ja hankintayksiköiden toimintaa esim. sisällyttämällä asiaa koskeva valtion ja kuntien neuvottelumenettely Kuntalain 3 lukuun. Samalla on kuitenkin huomioitava kunnallinen itsehallinto ja että yksi kansallinen hankintastrategia ei sovellu eikä vastaa alueiden ja niiden markkinoiden erilaisuuteen.

Kansallisesta politiikkaohjelmasta johdettu kunnan oma hankintastrategia on kuitenkin avainasemassa paikallisten markkinoiden kehittämisessä sekä innovaatioiden, yrittäjyyden, elinvoiman ja hyvinvoinnin luomisessa.

2) Valtion talousarviomäärärahojen kohdentaminen mm. vähähiilisen kiertotalouden osaamisalustoihin (ECO3) sekä tutkimus-, kehitys- ja innovaatiohankkeisiin huomioiden myös kunnat ja kuntaomisteiset toimijat.

3) Osana SOTE -uudistusta on valmisteltu HYTE -kertoimen käyttöönottoa kuntien motivoimiseksi kuntalaistensa hyvinvoinnin- ja terveyden edistämiseen; kunnan saama valtionosuuden suuruus osaksi määräytyisi kunnan saaman HYTE -tulosten perusteella. Voisiko vastaavanlainen kannustava elementti olla kunnille käytössä cleantech – ja kiertotaloutta edistävien hankintojen ja toimien perusteella?

4) Kansallisessa ja EU lainsäädännössä tulisi varmistaa, että lainsäädäntö ei tue vain yhtä teknologiaa. EU:n puhtaiden autojen direktiiviin liittynee vielä avoimia kohtia, mutta tämän hetkisen käsityksen mukaan Nokian kaupungin hankkimat kaasuautot eivät täyttäisi direktiiviä vaikka niiden tankkaus tapahtuisi suoraan biokaasua valmistavasta tuotantoyksiköstä. Tämä tuntuu lähtökohdiltaan virheelliseltä.

5) Hankintaosaamisen ja -käytäntöjen kehittäminen kuten

    a) Markkinatietoisuus ja markkinavuoropuhelujen järjestäminen edistävät uusien ratkaisujen syntyä. Aiemmin esille tuotu teknologiadebatti on markkinavuoropuhelua uudella tavalla toteutettuna.
    b) Jos valtio ja kunnat eivät kykene ostamaan myös innovatiivisia ratkaisuja, jäävät yritysten kannustimet tuotekehitykseen pieniksi niillä aloilla, joilla julkisen

kysynnän rooli toimialan arvonmuodostuksessa on suuri. Tämä näkyy näiden alojen vaatimattomana tuottavuuskehityksenä.

c) Esikaupallisten hankintojen ja innovaatiokumppanuuksien käyttöön ottaminen esim. Yhdysvaltain, Japanin ja Etelä-Korean mallin mukaan T&K -hankinnoissa saattaisi merkittävästi edistää yhteiskunnalle tärkeiden innovaatioiden yrityslähtöistä kehittämistä. Tutkimus ja laaja osallistaminen, joilla ruokitaan pk-yritysten innovaatioita ja uuden liiketoiminnan syntyä ovat myös oleellisia elementtejä.

d) Kilpailun ja innovaatioiden synnyttämiseksi oleellista on turvata kaiken kokoisten yritysten, eli myös pk-yritysten, mahdollisuudet ja osaaminen vastata tarjouspyyntöihin ja kasvaviin laatuvaatimuksiin. Hankekoon järkevä pilkkominen voi siten edistää aitoa kilpailua, ja innovaatioiden syntyä.

e) Julkisten toimijoiden välisen yhteistyön lisääminen sekä julkisen sektorin ja yritysten hankintaosaamisen parantaminen koulutusta, neuvontaa ja yhteistyötä lisäämällä.

f) Vaikka hankinnan toteutus olisi ulkoistettu, hankintapolitiikkaa ei kannata ulkoistaa. Hankkijalla on vastuu myös yhteishankintayksiköiden ohjaamisesta. Kunnan on järkevä linjata omistajaohjauksellaan myös omistamiensa yhtiöiden hankintapolitikkaa. Hankinnoista kannattaa laatia myös yritysvaikutusten arviointi.

g) Hinta ei saa olla ainoa määräävä hankinnan kriteeri vaan yhä enemmän on tuotava mukaan laadullisia kriteereitä hankintoihin erityisesti niiden vähimmäisvaatimuksissa

Kaupunginjohtaja Eero Väätäinen

Lisätiedot Eero Väätäinen |Kaupunginjohtaja| Nokian kaupunki |Harjukatu 23, 37100, Nokia. |+358 40 133 4444| eero.vaatainen@nokiankaupunki.fi| www.nokiankaupunki.fi